

Catalunya i la llibertat

JUAN-JOSÉ LÓPEZ BURNIOL

AVUI, 23/07/10

El llibre segon del Codi Civil de Catalunya, relatiu a la persona i la família, aprovat fa uns dies pel Parlament, introdueix novetats en l'adopció, recull nous models de família i aposta per la custòdia compartida, amb voluntat manifesta d'adaptar la legislació a la realitat. Però no és d'aquesta reforma del que vull escriure, sinó sobre quina és l'essència del dret civil català, una reflexió que la moguda legislativa dels últims anys m'ha fet recuperar sovint.

Fa anys que em VA sorgir insistent una pregunta: què diferencia de veritat el dret civil català del dret comú espanyol? És el regim econòmic matrimonial, de separació per als catalans i de comunitat per a la majoria dels espanyols? És la legítima, curta per a uns i llarga per als altres? És la vinculació de la propietat familiar via capítols i fideïcomisos, freqüent a Catalunya i desconeguda a Castella? Cap d'aquests trets em semblava determinant, fins que vaig arribar a una conclusió: allò que diferencia el dret civil català del dret civil comú espanyol és el superior marge que el dret català ha deixat històricament a la llibertat individual –la llibertat civil– perquè cada persona autoreguli els seus interessos, autocontroli els seus recursos i ordeni les seves estructures familiars i socials segons el seu criteri. I ha estat aquesta primacia de la llibertat civil, per sobre de qualsevulla imposició legislativa, la que ha donat al dret civil català una capacitat d'adaptació extraordinària al canvi social i ha fet possible, de retruc, que hagi subsistit durant segles estant privat de fonts normatives pròpies. Un exemple ho aclarirà.

Pensem en el règim econòmic matrimonial. Segur que creuen que sempre ha estat el de separació de béns i ho expliquen per la tradicional igualtat home-dona vigent a Catalunya. Doncs no és així. Les velles fonts del dret català ni tan sols parlaven del règim de separació. El règim econòmic matrimonial de la vella Catalunya era el dotal, que es pactava en capítols segons el costum de la terra i al servei de la conservació de la casa –la casa pairal–, que passava per sobre de tot tipus d'interès individual. La casa es transmetia sempre, de generació en generació, dintre de la família de sang, i la noia que entrava de jove en una casa per matrimoni amb l'hereu, o el cabaler que es casava amb pubilla, tenien assumit que els seus drets sobre aquella casa mai passarien de l'usdefruit pactat en capítols i –si marxaven de la casa després de la dissolució del matrimoni– del retorn del dot o de l'aixovar, és a dir, dels béns aportats en aquest concepte en atorgar capítols, precisament per assegurar la subsistència del que sortís de la casa. És complex, però retinguin una idea: el moll de l'os del sistema raïa en la llibertat plena a l'hora d'atorgar capítols. Doncs bé, quan les famílies catalanes deixen de ser pairals, què és el que queda? Queda la base del sistema, que és la separació dels patrimonis dels cònjuges juntament amb la possibilitat de pactar el que es vulgui. I si no es pacta res? Doncs queda la separació de béns, tal com ha estat. Amb el benentès que no para aquí la cosa, ja que la majoria dels matrimonis catalans actuals, tot i tenir clar que es casen en règim de separació de béns, el cert és que compren el pis a mitges i tenen compartits bona part dels comptes i dipòsits bancaris, cosa que fa que el règim econòmic matrimonial dels catalans sigui el de comunitat de fet. No obstant, això no significa que el règim català s'hagi aproximat a l'espanyol de societat de guanys, ja que aquest és el resultat d'una imposició legal, mentre que la comunitat de fet catalana és fruit de l'exercici de la llibertat individual. Aquí volia arribar. Tinguin present que,

sense cap canvi normatiu –és a dir, sense intervenció del legislador– la societat catalana va passar del règim pairal dotal al de separació de béns pròpiament dit, i que aquest regim de separació ha cristal·litzat actualment en un règim de comunitat de fet per lliure decisió dels cònjuges en cada cas. La capacitat d'adaptació del dret català a les noves circumstàncies ha estat fenomenal, i ha estat possible perquè el marge de llibertat que el dret tradicional donava als catalans era gran. Es podrien posar altres exemples: la transmissió hereditària dels patrimonis familiars, la reforma agrària del segle XVIII, l'àmplia llibertat testamentària, però no hi ha espai. És el moment d'arribar a alguna conclusió. Ho intento.

És lògic que el legislador català actual hagi volgut recuperar el temps perdut per bastir un sistema jurídic propi que, al mateix temps que sigui testimoni d'identitat, serveixi com a instrument d'autogovern. Amb el benentès, però, que aquest gran esforç normatiu no es pot fer en detriment del senyal d'identitat més profund del dret civil català: el respecte a la llibertat civil individual. És a dir, la societat organitzada jurídicament en forma d'Estat –la Generalitat és Estat– no és qui per imposar als ciutadans un determinat model social que incideixi –per exemple– en la seva intimitat familiar. El constructivisme social, tant de dretes com d'esquerres –al cap i a la fi, tan dogmàtic l'un com l'altre– és aliè a la millor tradició catalana. Ramon Trias Fargas va escriure fa temps que “Catalunya ha sobreviscut perquè ha unit la seva causa a la causa eterna de la llibertat... I perquè hem sabut defensar la llibertat i identificar-nos amb ella, amb sacrificis enormes, encara existim i formem part, modestament però dignament, del concert de les nacions”.